

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ДІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ В СИСТЕМІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

© 2015 ЖАЛДАК Г. П.

УДК 330.341.1

Жалдак Г. П. Формалізація дії соціально-економічного механізму в системі інноваційного розвитку машинобудівних підприємств

Метою статті є дослідження дії соціально-економічного механізму в системі інноваційного розвитку підприємства. Визначено сутність системи інноваційного розвитку машинобудівного підприємства. Обґрунтовано основні положення формалізації дії соціально-економічного механізму в системі інноваційного розвитку підприємства. Запропоновано конкретні рекомендації для збалансованого розвитку економічної та соціальної складових механізму підприємства. У результаті дослідження визначено, що елементом, який пов'язує між собою соціальну та економічну сферу інноваційного розвитку підприємства, є соціальний капітал інноваційної діяльності. Запропоновано визначення цієї категорії. Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є визначення структури соціального капіталу інноваційної діяльності та формування методики оцінювання елементів соціального капіталу інноваційної діяльності машинобудівного підприємства.

Ключові слова: система інноваційного розвитку, соціально-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку, соціальний капітал, машинобудівні підприємства.

Рис.: 2. **Бібл.:** 9.

Жалдак Ганна Петрівна – асистент, кафедра менеджменту, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» (пр. Перемоги, 37, Київ, 03056, Україна)

E-mail: ann17@i.ua

УДК 330.341.1

UDC 330.341.1

Жалдак А. П. Формализация действия социально-экономического механизма в системе инновационного развития машиностроительных предприятий

Целью статьи является исследование действия социально-экономического механизма в системе инновационного развития предприятия. Определена сущность системы инновационного развития машиностроительного предприятия. Обоснованы основные положения формализации действия социально-экономического механизма в системе инновационного развития предприятия. Предложены конкретные рекомендации для сбалансированного развития экономической и социальной составляющих механизма предприятия. В результате исследования установлено, что элементом, который связывает между собой социальную и экономическую сферу инновационного развития предприятия, является социальный капитал инновационной деятельности. Предложено определение этой категории. Перспективами дальнейших исследований в данном направлении являются определение структуры социального капитала инновационной деятельности и формирование методики оценки элементов социального капитала инновационной деятельности машиностроительного предприятия.

Ключевые слова: система инновационного развития, социально-экономический механизм обеспечения инновационного развития, социальный капитал, машиностроительные предприятия.

Рис.: 2. **Библ.:** 9.

Жалдак Анна Петровна – ассистент, кафедра менеджмента, Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт» (пр. Победы, 37, Киев, 03056, Украина)

E-mail: ann17@i.ua

Zhaldak A. P. Formalization of Actions of Socio-Economic Mechanism in the System for Innovation Development of Machine-Building Enterprises

The article is aimed to explore the actions of socio-economic mechanism in the system for innovation development of enterprise. Essence of system for innovative development of machine-building enterprise has been defined. The basic provisions concerning formalization of actions of socio-economic mechanism in the system for innovation development of enterprise have been substantiated. Specific recommendations for balanced development of the economic and social components of enterprise's mechanism have been provided. As result of the study has been determined that the element, which links the social and economic sphere of innovative development of enterprise, is the social capital of innovation activity. Also a definition of this category has been proposed. Prospects for further research in this area will be determining the structure of social capital of innovation activity and formation of methodology for evaluating elements of social capital of innovation activity of machine-building enterprise.

Key words: system of innovation development, socio-economic mechanism for ensuring innovation development, social capital, machine-building enterprises.

Pic.: 2. **Bibl.:** 9.

Zhaldak Anna P. – Assistant, Department of Management, National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute» (pr. Peremogy, 37, Kyiv, 03056, Ukraine)

E-mail: ann17@i.ua

Сучасні умови розвитку економіки вимагають від машинобудівних підприємств побудови ефективних систем інноваційного розвитку. Світовий досвід інноваційно розвинених країн засвідчує необхідність врахування у таких системах механізму, що поєднує у собі як економічну, так і соціальну природу інновацій. Як показав аналіз наукових доробків вчених за проблематикою інноваційного розвитку [1; 2; 3], неповністю дослідженим є питання соціально-економічного механізму забезпечення інноваційного розвитку підприємств (СЕМЗІР) та визначення його дії в системі інноваційного розвитку. Це зумовлює актуальність дослідження даної проблеми.

Формалізація дії соціально-економічного механізму в системі інноваційного розвитку машинобудівних підприємств вимагає уточнення змістової складової поняття «система інноваційного розвитку» та потребує введення складових, які тісно пов'язані між собою та дозволяють розширити уявлення про систему інноваційного розвитку та її будову.

Під системою управління інноваційним розвитком пропонуємо розуміти цілісну структуровану сукупність функцій, принципів, методів прийняття управлінських рішень та певного соціально-економічного механізму, застосування якого забезпечує ціленаправлене та систематичне спрямування інноваційної діяльності

на досягнення мети підприємства. Варто зазначити, що система інноваційного розвитку підприємства є цілісною структурою, у якій постійно відбувається рух усіх її елементів, їхнє відтворення та зміни [4]. Ефективність цих змін визначається їхньою спрямованістю, темпами та взаємною узгодженістю. Розуміння сутності досліджуваної категорії акцентує увагу на необхідності формування цілісного та гнучкого СЕМЗІР, який має не лише відповідати сучасним вимогам ринку, але і приводити у відповідність соціально-економічні можливості та цілі інноваційного розвитку підприємства.

З урахуванням того, що підприємство є відкритою системою, можна сформулювати такі вимоги до дії СЕМЗІР з урахуванням зовнішнього середовища підприємства [2; 4]:

1. СЕМЗІР необхідно орієнтувати на кінцевий результат виробничо-комерційної діяльності. Співвідношення витрат і результатів інноваційної діяльності підприємства визначає ефективність виробництва, підвищення якої є важливою вимогою існування підприємства та забезпечення його конкурентоспроможності. Для зниження витрат, які припадають на одиницю результату, підприємства не повністю використовують усі свої резерви. Таке становище призводить до того, що рівень результатів діяльності підприємства став неконтрольованим унаслідок процесу виробництва, головною метою якого було виконання планових завдань за всяку ціну.

2. Своєрідність СЕМЗІР, його життєздатність і ефективність визначаються соціальним капіталом в інноваційній діяльності, стимулами до високої якості роботи колективу в цілому і окремих працівників. Основна проблема, яка виникає у процесі формалізації дії соціально-економічного механізму забезпечення інноваційного розвитку, полягає у знаходженні оптимального поєднання формальних механічних правил і процедур організаційної технології, працівників у забезпеченні високого рівня ефективності та якості досягнення цілей інноваційного розвитку підприємства.

3. СЕМЗІР має бути пристосований до об'єктивно існуючої невідповідності та суперечливості інтересів зовнішнього та внутрішнього середовища, різних ланок виробництва, груп та окремих працівників. Соціально-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку сприяє трудовій діяльності персоналу, яка пов'язана з приведенням у рух засобів виробництва, до яких відносяться знаряддя і предмети праці. До них також можна віднести енергетичні та інформаційні ресурси. Чим ефективнішим є соціально-економічний механізм забезпечення інноваційного розвитку, чим сильніше виявляється його вплив на процес виробництва інноваційної продукції, тим з меншими витратами живої та матеріалізованої праці буде задовольнятися ринковий попит.

4. СЕМЗІР впливає на процес залучення до виробництва людей, засобів виробництва, а здійснення інноваційної діяльності стимулює прагнення трудових колективів і окремих працівників, з одного боку, до максимально можливого (на даному рівні розвитку виробничої системи) збільшення ступеня досягнення її цілей, а з іншого – до мінімально необхідного для цього залучення до виробничого процесу живої і матеріалізованої праці.

5. СЕМЗІР має бути пристосований до демократичних методів управління, які передбачають юридичну самостійність виробничих одиниць у питаннях визначення (в рамках компетенції) цілей, вибору та реалізації засобів їх досягнення, економічну відповідальність даних одиниць за підмет якості продукції і її реалізацію.

У свою чергу, пропонований нами СЕМЗІР гармонійно поєднує у собі соціальну та економічну підсистему і складається з таких елементів у внутрішній соціальній сфері – персонал, соціальні трудові відносини, умови праці, соціальна інфраструктура підприємства, інноваційна культура, соціальний захист працівників; у зовнішній соціальній сфері – засоби масової інформації, неприбуткові та прибуткові організації, профспілки та громадські організації, державні та муніципальні заклади. Зовнішня економічна сфера поєднує в собі органи управління, фінансові організації, а також відносини із зацікавленими сторонами підприємства. Внутрішня економічна підсистема враховує: виробництво інноваційної продукції, фінансування НДДКР, маркетинг, постачання та збут, інвестиції.

Ураховуючи вищевикладене, нами було розроблено концептуальну схему формалізації дії СЕМЗІР у системі управління інноваційним розвитком підприємства. Як видно з *рис. 1*, елементами системи управління інноваційним розвитком підприємства є: об'єкт, мета, функції, принципи та властивості. Об'єктом управління в нашому випадку є інноваційний розвиток підприємства, відповідно мета управління інноваційним розвитком полягає в забезпеченні його максимально високого рівня для досягнення стратегічної мети діяльності підприємства.

З метою підвищення ефективності інноваційної діяльності машинобудівного підприємства система управління інноваційним розвитком повинна бути спрямована на досягнення таких цілей:

- ✦ забезпечувати стійку позицію на ринку за рахунок збалансованості між традиційними продуктами та запровадженням перспективних інновацій;
- ✦ налагодити ефективну систему комунікацій з метою максимального задоволення потреб клієнтів у нових товарах;
- ✦ забезпечувати взаємодію внутрішніх та зовнішніх, соціальних та економічних елементів системи управління інноваційним розвитком;
- ✦ стежити за раціональним та цілеспрямованим використанням та розподілом ресурсів.

При формалізації дії визначеного нами механізму в системі інноваційного розвитку використано такі положення:

- ✦ інноваційний розвиток, як і будь-який інший, – це складна система пересічних характеристик його елементів;
- ✦ під час формування соціально-економічного механізму забезпечення інноваційного розвитку діє закон синергії його елементів;
- ✦ елементи інноваційного розвитку повинні гармонійно функціонувати в цілому, тобто необ-

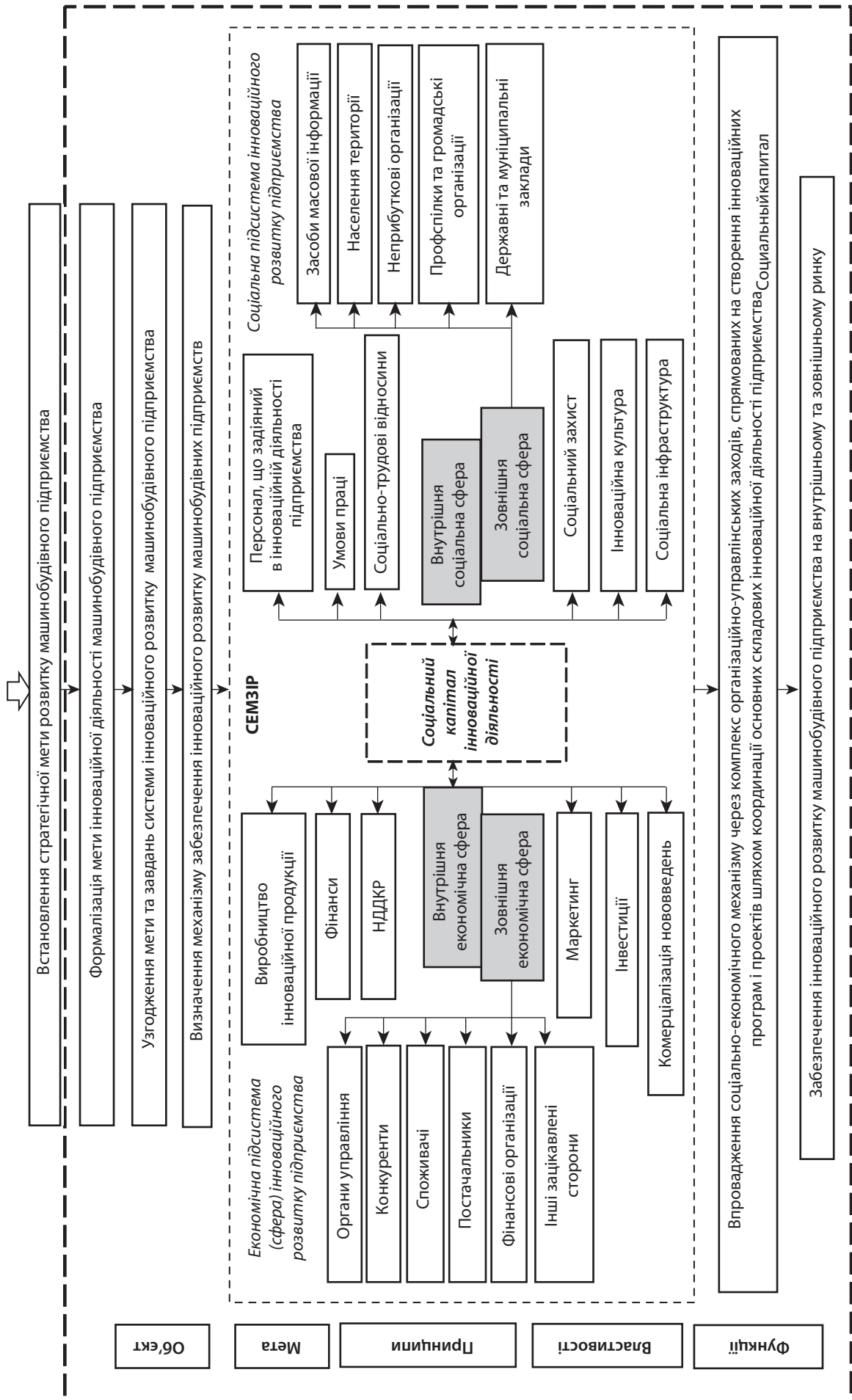

Рис. 1. Формалізація дії соціально-економічного механізму в системі інноваційного розвитку

хідним є досягнення збалансованості та оптимального співвідношення між структурними елементами.

Формування соціально-економічного механізму забезпечення інноваційного розвитку машинобудівного підприємства охоплює усі сфери його діяльності. Хоча можна виділити і значно більшу кількість, проте пропонуємо виділити дві основні та відносно самостійні сторони – економічну та соціальну. Перша з них безпосередньо пов'язана з виробництвом і включає техніко-економічні питання розвитку підприємства та є важливим чинником забезпечення результативності інноваційної діяльності підприємства, оскільки консолідує у собі базові елементи (такі як НДДКР, грошові кошти, маркетинг, інвестиції) без яких виробництво інноваційної продукції є неможливим. Враховуючи те, що соціально-економічний механізм діє у системі інноваційного розвитку, пропонується встановити перелік рекомендацій по економічній та соціальній компоненті забезпечення системи для машинобудівних підприємств.

З метою збалансованого забезпечення економічної складової на підприємстві рекомендується виконувати такі дії:

- ✦ систематично проводити моніторинг стану основних виробничих засобів з метою їх оновлення, що сприятиме виробництву більш якісної продукції;
- ✦ здійснювати комплексні дослідження щодо створення інноваційної інфраструктури, яка б синтезувала виробничий, фінансовий, інноваційний потенціал в освіту, науку та виробництво. Технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори, лізингові, факторингові, маркетингові та сертифікаційні центри повинні створювати ланцюжок перетворень до інноваційної інфраструктури та поєднувати виробництво інноваційної продукції;
- ✦ дослідження світового та вітчизняного ринку інновацій з можливим їх застосуванням на підприємстві;
- ✦ співпрацювати з аналогічними підприємствами галузі з метою обміну інформацією щодо стабільного та інноваційного функціонування підприємства;
- ✦ здійснювати розподіл бюджету розвитку на користь інноваційної діяльності на підприємстві. Варто зазначити, що кризові явища, що зараз спостерігаються на деяких машинобудівних підприємствах, не є підставою для відмовлення від інноваційної діяльності. У кризовій ситуації для підприємства необхідно правильно оцінювати зміни, що відбуваються у зовнішньому середовищі, та вплив негативних чинників, знаходити свої сильні сторони, нові можливості активізувати інноваційний потенціал для свого розвитку. Економічна криза, з одного боку, негативно позначається на виробничій діяльності підприємств, а з іншого боку, – відкриває нові шляхи розвитку та закріплення позицій на вну-

трішньому і зовнішніх ринках. Підприємства, що успішно функціонують у докризових умовах, звільнившись від слабкостей і розвиваючи сильні сторони, до числа яких належать інновації, здатні перетворити кризу в рушійну силу.

Друга сторона охоплює питання розвитку соціальної сфери та трудового колективу, за допомогою яких певною мірою можна забезпечити ефективний інноваційний розвиток підприємства. Соціальна сфера інноваційного розвитку машинобудівного підприємства дозволяє забезпечувати її структурну і функціональну єдність, розкривати й усувати суб'єктивні та об'єктивні проблеми, що перешкоджають досягненню стратегічної мети, прогнозувати та нівелювати негативні зовнішні та внутрішні впливи.

Соціальна сфера є невід'ємною складовою в механізмі забезпечення інноваційного розвитку машинобудівних підприємств. Вона консолідує у собі такі базові елементи, як персонал, інноваційну культуру, соціальну інфраструктуру, інформаційне забезпечення тощо, від яких певною мірою залежить ефективність інноваційної діяльності підприємства. Тому для розвитку соціальної сфери на підприємстві рекомендується:

- ✦ винагороджувати фахівців, що змогли здійснити доцільні науково-дослідні розробки чи раціоналізаторські пропозиції у сфері інноваційного розвитку машинобудівного підприємства;
- ✦ використовувати систему безперервного навчання та створити умови, що заохочують розроблення і впровадження нововведень;
- ✦ сприяти відкритому двосторонньому обговоренню інформації стосовно необхідності покращення якості виконаних робіт;
- ✦ забезпечити умови для ефективної колективної роботи; проводити зміни в організаційній структурі підприємства з метою налагодження ефективних соціально-трудова відносин та підвищення компетенцій фахівців з питань інноваційного розвитку;
- ✦ сприяти відкритому двосторонньому обговоренню інформації стосовно необхідності покращення якості виконаних робіт; забезпечення умов для ефективної колективної роботи;
- ✦ брати участь у міжнародних виставках, конференціях, симпозиумах з метою запозичення досвіду застосування інноваційного обладнання, удосконалення ведення інноваційної діяльності на підприємстві і т. д.
- ✦ налагоджувати співпрацю із ЗМІ, неприбутковими організаціями, профспілками, населенням, державними закладами як важливими джерелами соціального капіталу підприємства;
- ✦ відслідковувати зміни в національному законодавстві, що стосується інноваційної діяльності, нових постанов, нормативно-правових актів з метою вчасно інформувати про введення змін у роботі підприємства щодо забезпечення інноваційного розвитку;

- ✦ обстежувати стан здоров'я працівників, котрі працюють на виробничо небезпечних ділянках технологічного ланцюжку з виробництва та випуску машинобудівної продукції.

Усі описані вище рекомендації буде значно простіше впровадити на підприємстві у разі належного рівня розвитку соціального капіталу серед працівників, формування відносин довіри всередині та поза підприємством. Значною мірою від активності персоналу залежить розповсюдження інформації, генерування нових ідей, інновацій у певних комунікаційних та економічних мережах. Крім цього, у сучасних умовах розвитку економіки конкурентною перевагою є вміння отримувати інформацію на підприємстві та швидко і з мінімальними витратами мобілізувати трудові ресурси на виконання конкретного завдання.

Функціонування соціально-економічного механізму забезпечення інноваційного розвитку залежить від зміни розвитку і поведінки в зовнішньому та внутрішньому середовищі, які визначаються елементами цього механізму та ступенем взаємодії між ними. При цьому зміна відносин між елементами приведе до зміни функціонування самого механізму. Це зумовлює встановлення певних «кордонів» підприємства, які перестають бути фізичними і базуються на комунікаційних зв'язках і відносинах. Необхідність та актуальність таких зв'язків та відносин є особливо помітними тоді, коли одні підприємства, у порівнянні з іншими, отримують більші прибутки, при умові інших рівних можливостей. Це відбувається залежно від того, наскільки підприємства здатні мобілізувати соціальний капітал. Мережі зв'язків необхідні підприємству для побудови довгострокових, корисних соціальних відносин, що дозволяють зберігати та досягати економічного або соціального результату [5].

У сучасних ринкових умовах успішними стають ті підприємства, які у процесі виробничо-комерційної діяльності вміють ефективно використовувати економічні ресурси та соціальні взаємодії для забезпечення інноваційного розвитку [6].

Елементом, що пов'язує між собою соціальну та економічну сферу інноваційного розвитку підприємства, є соціальний капітал інноваційної діяльності. Схему формування та нарощення соціального капіталу інноваційної діяльності машинобудівного підприємства представлено на *рис. 2*.

Під соціальним капіталом інноваційної діяльності ми будемо розуміти спільний ресурс, спрямований на взаємоузгодження інтересів людей та дій з метою створення інноваційної продукції. В основі формування соціального капіталу інноваційної діяльності – здатність людей працювати разом з метою створення інновацій, та накопичуватись у матеріальній та нематеріальній сфері. Таким чином, можна сказати, що соціальний капітал інноваційної діяльності – це все, що уможливує, підтримує та спрямовує індивідуальну та колективну дію у напрямі створення інновацій, породжену мережами стосунків, взаємодією, довірою, соціальними нормами та цінностями.

Функціональне призначення соціального капіталу інноваційної діяльності в діяльності машинобудівних підприємств полягає в оптимізації (зниженні трансакційних витрат) взаємодії суб'єктів у процесі їх господарської діяльності [7; 8]. Соціальний капітал ще менш помітний, ніж людський капітал, «оскільки він існує тільки у взаєминах індивідів. Так само, як фізичний і людський капітали, – підкреслює Дж. Коулман, – соціальний капітал полегшує виробничу діяльність» [9].

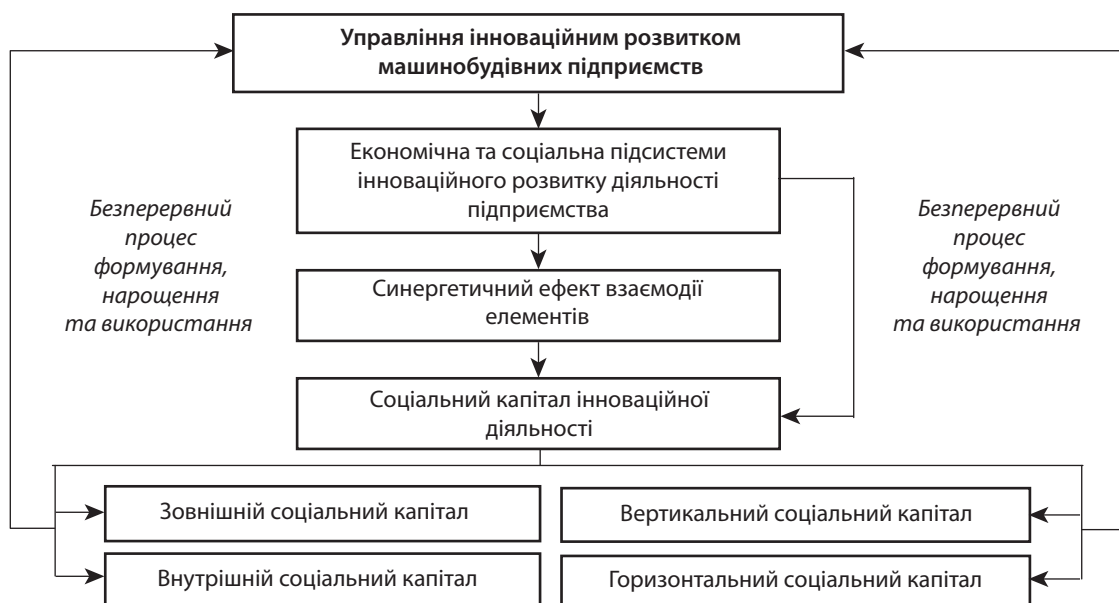

Рис. 2. Схема формування, нарощення та використання соціального капіталу інноваційної діяльності машинобудівних підприємств

Джерело: розроблено автором.

ВИСНОВКИ

Система інноваційного розвитку підприємства складається із суми матеріальних та нематеріальних (неявних) активів, серед яких є і соціальні складові – інтелектуальний та соціальний капітал, що втілені в людях (трудо-вих ресурсах) та соціальних зв'язках підприємства. Використання соціального капіталу в соціально-економічному механізмі може стати інструментом зниження транзакційних витрат, створення конкурентної переваги та отримання додаткового прибутку підприємства. Ураховуючи це, вітчизняні машинобудівні підприємства повинні оцінювати та управляти не лише матеріальним, фінансовим та людським, але й соціальним капіталом, який існує в соціальних зв'язках усередині та зовні підприємства, а ще точніше, має управляти його якістю, розміром та напрямком існування структурних складових.

Проте в сучасному економічному середовищі не існує загальноприйнятої методики розрахунку неявних активів підприємства, частиною яких є соціальний капітал. Поряд із цим, досить важливою та маловивченою проблемою є формування методики оцінювання елементів соціального капіталу інноваційної діяльності машинобудівного підприємства, на що і будуть спрямовані наші подальші дослідження. ■

ЛІТЕРАТУРА

- Гриньов Б. В.** Інноваційна та науково-технічна сфера України : Innovations, Science and Technology of Ukraine : монографія / Б. В. Гриньов, Д. В. Чеберкус, В. С. Шовкалюк та інші ; за заг. ред. Б. В. Гриньова. – К. : НТУУ «КПІ» ВПІ-ВПК «ПОЛІТЕХНІКА», 2012. – 88 с.
- Рогоза М. Є.** Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми : монографія / М. Є. Рогоза, К. Ю. Вергал. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2011. – 136 с.
- Вергал К. Ю.** Дослідження стратегічного інноваційного розвитку підприємства методами системного економіко-математичного моделювання / К. Ю. Вергал // Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптimum – 2008» : тези VI Міжнародної науково-практичної конференції, (3–5 груд. 2008 р.). – Х. : НТУ «ХПІ», 2008. – С. 117 – 118.
- Шелюбская Н.** Новые направления инновационной политики ЕС / Н. Шелюбская // Проблемы теории и практики управления. – 2013. – № 4. – С. 35 – 40.
- Градосельская Г. В.** Социальные сети / Г. В. Градосельская // Экономическая социология [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ecsoc.msses.ru>
- Длугопольский А. В.** Имеет ли доверие ценность, или Как социальный капитал влияет на экономику / А. В. Длугопольский // Теоретическая экономика. – 2014. – № 4. – С. 24 – 38.
- Курбатова М. В.** Социальный капитал предпринимателя: формы его проявления и особенности в современной российской экономике / М. В. Курбатова, Н. Ф. Апарина // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2008. – № 4. – С. 45 – 61.
- Курбатова М. В.** Структура социального капитала как фактор институционального развития региона / М. В. Курбатова, С. Н. Левин, Е. С. Каган // Общественные науки и современность. – 2010. – № 6. – С. 37 – 51.
- Коулман Дж.** Капитал социальный и человеческий / Дж. Коулман // Общественные науки и современность. – 2001. – № 3. – С. 122 – 139.

REFERENCES

- Długopolski, A. V. "Imeet li doverie tsennost, ili kak sotsialnyy kapital vliiaet na ekonomiku" [Does the value of the trust, or social capital affects the economy]. *Teoreticheskaia ekonomika*, no. 4 (2014): 24-38.
- Gradoselskaia, G. V. "Sotsialnye seti" [Social networks]. *Ekonomicheskaiia sotsiologiia*. <http://www.ecsoc.msses.ru>
- Hrynyov, V. B. et al. *Innovatsiina ta naukovo-tekhnichna sfera Ukrainy* [Innovation and scientific and technical sphere of Ukraine]. Kyiv: NTUU «KPI»; VPI PVK «POLITEKhNIKA», 2012.
- Kurbatova, M. V., and Aparina, N. F. "Sotsialnyy kapital predprinimatelia: formy ego proiavleniia i osobennosti v sovremennoy rossiyskoy ekonomike" [Social capital is the entrepreneur: the forms of its manifestation, and especially in the current environment]. *Ekonomicheskii vestnik Rostovskogo gosudarstvennogo universiteta*, no. 4 (2008): 45-61.
- Kurbatova, M. V., Levin, S. N., and Kagan, E. S. "Struktura sotsialnogo kapitala kak faktor institutsionalnogo razvitiia regiona" [The structure of social capital as a factor in the institutional development of the region]. *Obshchestvennye nauki i sovremennost*, no. 6 (2010): 37-51.
- Koulman, Dzh. "Kapital sotsialnyy i chelovecheskiy" [Social and human capital]. *Obshchestvennye nauki i sovremennost*, no. 3 (2001): 122-139.
- Rohoza, M. Ye., and Verhal, K. Yu. *Stratehichnyi innovatsiinyi rozvytok pidpriemstv: modeli ta mekhanizmy* [Strategic innovation enterprise development: models and mechanisms]. Poltava: RVV PUET, 2011.
- Sheliubskaiia, N. "Novye napravleniia innovatsionnoy politiki ES" [New directions for EU innovation policy]. *Problemy teorii i praktiki upravleniia*, no. 4 (2013): 35-40.
- Verhal, K. Yu. "Doslidzhennia stratehichnoho innovatsiinoho rozvytku pidpriemstva metodamy systemnoho ekonomiko-matematichnoho modeliuвання" [Research strategic innovative development of enterprise economic system methods and mathematical modeling]. *Doslidzhennia ta optymizatsiia ekonomichnykh protsesiv «Optimum – 2008»*. Kharkiv: NTU «KhPI», 2008.117-118.